

A HIDEGHÁBORÚ ÉS A KÉTPÓLUSÚ VILÁG JELLEMZŐI

I. Hatalmi átrendeződés a II. vh. után:

A vesztes hatalmak kiszorulnak a nemzetközi politikából.

A győztes hatalmak.

- Nagy-Britannia, Franciaország: legyengült hadsereg, másodrendű hatalmak
- USA: gazdasági és katonai ereje megnő. Háború után gyors az életszínvonal növekedése. Világ ipari termelésének felét állítja elő
- Szovjetunió: nagy emberi és katonai veszteségek érik. 12 milliós hadserege megalapozza a hatalmát, Európában nincs egyetlen hatalom sem, amely képes lenne ezt ellensúlyozni.

Két nagyhatalom (szuperhatalom) van a világon: kétközpontú, azaz BIPOLÁRIS világrend alakul ki.

II. Az ENSZ:

1. Alapítása: 1944. aug-ban ült össze a Washington melletti Dumbarton Oaks-ban az Egyesült Nemzetek Szervezetének előkészítő tanácskozása, ahol kidolgozták az alapokmányt
1945 jún-ban 51 ország San Franciscóban aláírja az alapító okmányt. Székhelye: New York.
2. Céljai:
 - Nemzetközi béke és biztonság megteremtése
 - Nemzetek közti együttműködés segítése
 - Emberi jogok védelme
3. Legfontosabb szervek:
 - a. *Közyűlés:* minden tagállam részt vesz rajta, a legfontosabb kérdésekben dönt (pl.: főtitkár megválasztása, költségvetés, új tag felvétele); határozatait nem kötelező elfogadni
 - b. *Titkárság:* adminisztrációs feladatok ellátása; élén áll a főtitkár, akinek nemzetközi politikai-diplomáciai szerepe nagy (jelenleg: Ban Ki Mun)
 - c. *Biztonsági Tanács:* legfőbb döntéshozó szerv. 11, majd 15 tagja lett, amelyből 5 állandó (USA, Szovjetunió (Oroszország), Franciaország, Nagy-Britannia, Kína). Az 5 állandó tagnak vétőjoga van. A Tanács többi tagja váltásban vesz részt a döntéshozatalban.
 - d. *Nemzetközi Bíróság:* központja Hága
 - e. *Gazdasági és Szociális Bizottság:* legtöbb szakosított szervezet az irányítása alá tartozik
4. Szakosított szervek: autonóm szervek, amelyeket különböző nemzetközi egyezményekkel alapítottak
FAO (Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet) IMF (Nemzetközi Valutaalap) UNESCO (ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezet) WHO (Világ-egészségügyi Szervezet) WMO (Meteorológiai Világszervezet)

III. Európa érdekszférákra osztása (konferenciák a II. vh. alatt):

1. Teherán (1943. december): Churchill, Roosevelt és Sztálin találkozója
 - Németország háború utáni sorsáról, Lengyelországról, az ENSZ létrehozásáról tárgyalnak
 - Megegyeznek abban, hogy a nyugati fronton fognak támadni (Normandiai partraszállás)
2. Jalta (1945. február): Churchill, Roosevelt és Sztálin találkozója
 - ENSZ működési alapelveiben megegyeznek
 - Roosevelt kérésére Sztálin beleegyezik abba, hogy az európai háború végén segít az USA-nak Japán ellen
 - Atlanti Charta: Nyilatkozat a felszabadított Európáról: biztosítani fogják a szövetségesek a győzelem után az európai országok demokratikus fejlődését
3. Potsdam (1945. július): (Churchill) Attlee, Truman és Sztálin találkozója



- Nácizmus felszámolására és a bűnösök ellen nemzetközi pert fognak indítani (Nürnberg)
- Véglegesen rögzítik Lengyelország határait, elfogadják a Szovjetunió nyugati hódításait
- Szövetséges Ellenőrző Bizottságot (SZEB) állítanak fel a háború utáni rendezésre
- Megszállási övezeteket kialakítják Németországban (ábra)

IV. A szovjetizálás lépései: Kelet-Közép-Európa szovjet megszállás alá került a háború után. Ezekben az országokban a kommunista pártok lépésről-lépésre kialakítják az egypárti diktatúrát.

1. **KOALÍCIÓS IDŐSZAK:** (néhány évig/hónapig tart)
 - Szovjetbarát kormányokat hoznak létre, ahol a kommunista párt pozíciói nagyon erősek (ebben segítséget jelent a Vörös Hadsereg jelenléte és a SZEB)
 - Államosítások és földreform bevezetése
 - Fasisztákkal történő leszámolás jelszavával sok szélsőjobboldali vagy ellenzéki politikust állítanak földre
2. **ÁTMENETI IDŐSZAK:**
 - Már csak formális a többpártrendszer és a koalíciós kormányzás
 - Gyakorlatilag minden jelentősebb területet a kommunisták irányítanak
3. **EGYPÁRTI DIKTATÚRA:**
 - Létrejön a munkáspártok egysége (kommunisták és szociáldemokraták között)
 - Felszámolják a többpártrendszert, elkezdődik a polgári politikusok és egyházi személyek üldözése
 - Elkezdődnek a párton belüli tisztogatások (konceptációs perek)

A szocialista országokra általában jellemző a sztálini modell utánzása:

- *Külsőségek:* egyenruha, rendszeres nagyszabású ünnepségek, képek, személyi kultusz, orosz nyelv
- *Belpolitikában:* egypártrendszer, tervgazdálkodás bevezetése, mezőgazdaság kollektivizálása, erőltetett iparosítás

V. A szovjet blokkon belüli belső kapcsolatok:

- 1947.: Kominform – Kommunista Munkáspártok Tájékoztató Irodája (1956-ig működött), feladata a kommunista pártok munkájának szovjet érdekek szerinti összehangolása
- 1949.: KGST – Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa. Gazdasági együttműködés a szocialista országok között.
- 1955.: Varsói Szerződés – azután hozzák létre a Szovjetunió és szövetségesei, hogy az NSZK-t felveszik a NATO-ba. Katonai tömb.
- Különutasok: megmarad a kommunista vezetés, de szakítanak a Szovjetunióval, nem követik kötelezően annak politikáját: Jugoszlávia: Tito vezetésével, Sztálin halála (1953) után: Albánia, Kína, 1980-as évek: Románia

A HIDEGHÁBORÚ

I.Fogalom: 1947-ben Walter Lippmann, amerikai szerző nevezte el így a két szuperhatalom viszonyát.

Szovjetunió és USA a közvetlen fegyveres összecsapást kerülve ideológiai, politikai és gazdasági versengésbe kezd. Ennek fontos eleme: befolyási övezetek kialakítása és növelése.

II. Politikai eltávolodás:

1. *1946: Churchill fultoni beszéde:* szovjetekkel szemben erőteljesebben kell fellépni; vasfüggöny elnevezést először Ő használta: szovjetek-nyugat közti határvonal
2. *1947: Truman-elv:* határozottabban kell fellépni a Szovjetunióval szemben „feltartóztatás politikája”; Szovjetunió további terjeszkedését nem szabad engedni (az eddigiekbe beletörődtek)
3. *1947: George Marshall (USA külügyminisztere) segélyprogramot* vázol fel: a háborúban kimerült országokat segélyekkel kell talpra állítani; a szovjet befolyás alatt lévő országok nem veszik igénybe

III.Nemzetközi konfliktusok a hidegháború idején:

1. *Koreai háború (1950-1953):*
 - 1945 augusztusban szabadul fel Korea a Japán megszállás alól, majd az északi része szovjet, déli része amerikai csapatok fennhatósága alá kerül
 - 1948: szovjetek és amerikaiak elhagyják Koreát; ekkor már vannak kisebb határviták
 - 1950. június: északiak gyors támadással elfoglalják Dél-Koreát
 - Összeül az ENSZ Biztonsági Tanácsa, amely agresszornak minősíti az északiakat, és a Szovjetunió vétója ellenére a beavatkozás mellett dönt

- Az ENSZ főleg amerikai katonákból álló csapatokat küld Koreába, így megfordul a hadi helyzet, és a déliek elérik Kína határát
- Válaszul kínai „önkéntesek” segítik az északiakat
- 1951: elkezdődnek a béketárgyalások; 1953-ban aláírják a fegyverszünetet, amely az eredeti állapotra (é. sz. 38°-ra) állítja vissza a határokat
- 2. *Szuezi válság (1956)*
 - 1956. július 26.: Egyiptom (Nasszer) államosítja a Szuezi-csatornát
 - Izrael Angliával és Franciaországgal egyetértésben támadást indít Egyiptom ellen
 - USA és Szovjetunió EGYETÉRTENEK, és elítélik a támadást, sőt a Szovjetunió katonai beavatkozást is kilátásba helyez
 - A fegyverszünet 1956. nov. 6-7-én lép életbe (fontos az 1956-os magyar forradalom miatt)
- 3. *Karibi (kubai) rakétaválság (1962)*
 - 1962-ben a Szovjetunió közepes hatótávolságú atomrakétákat szállít a Fidel Castro vezetése alatt álló Kubába; ezzel elérné, hogy néhány perc alatt atomtámadást indíthat az USA ellen.
 - Kennedy, amerikai elnök Kuba köré 500 km-es tengeri blokádot von, és kijelenti, hogy minden Kubából az USA ellen irányuló rakétatámadást szovjet támadásnak minősít. Néhány napig tényleges veszélynek tartják a háború kitörését.
 - Végül Hruscsov a Kuba felé tartó hajókat visszarendeli, és a letelepített rakétákat visszavonja
- 4. *Vietnámi háború (1964-1973)*
 - Előzmények:
 - Ho Si Minh vezetésével a II. vh. után kommunista ellenállási mozgalom kezdődik, és kikiáltják a Vietnámi Demokratikus Köztársaságot.
 - A kommunista kormányzást ellenzők Vietnám északi részére szorítják vissza őket, de a Kínától és a Szovjetuniótól kapott segítséggel folytatják a harcokat
 - Észak –és Dél-Vietnám között rendszeresek a katonai összecsapások
 - A háború kezdete:
 - 1964.: dél-vietnámi hajók a tonkini-öbölben támadást indítanak az északiak ellen, és ezt két amerikai hadihajó fedezi
 - A támadás alatt az északiak rálőnek az amerikai hajókra, ezért az USA bekapcsolódik a déliek oldalán a harcokba
 - A háború menete és vége:
 - Johnson-elnök elrendeli Vietnám bombázását, folyamatosan küldenek amerikai csapatokat, de a várt gyors amerikai győzelem elmarad
 - Amerikában egyre többen lépnek fel a vietnámi háború ellen (tévé-adások)
 - Nixon és külpolitikai tanácsadója, majd külügyminisztere Henry Kissinger úgy döntenek, hogy fokozatosan kivonják a katonákat
 - 1973. január: aláírják a fegyverszüneti megállapodást
 - A háború után:
 - Szovjetunió továbbra is támogatja az északiakat, és 1975-re egész Vietnám a kommunisták kezébe kerül

A RENDSZERVÁLTÁS

I. Belső ellentétek és forradalmak a szovjet blokkon belül:

- Az I. berlini válság (1948-1949):
 - 1948-ban pénzügyreformot vezetnek be Nyugat-Németországban
 - ez ellen tiltakozik a Szovjetunió (befolyása alatt van keleti országrész): blokádot alá veszi Nyugat-Berlint (nem engednek be szárazföldi úton semmilyen árut)
 - nyugati hatalmak válasza: légi úton visznek árut Nyugat-Berlinbe (nagyon költséges)
 - 1949: megalakul az NSZK (Német Szövetségi Köztársaság) és az NDK (Német Demokratikus Köztársaság)
- II. berlini válság: 1958.; III. berlini válság: 1961-ben ennek hatására kezdik el építeni a berlini falat

- Forradalmak:

- 1956.: Poznan (Lengyelország), Magyarország, 1968: „prágai tavasz”, 1981.: Lengyelország

II. Válság: Alapja, hogy egyre jobban lemarad a szovjet blokk a nyugati országok mögött.

A szovjet tömb országai ezért eladósodnak:

- Állandó az áruhiány; gyártás során nagy az anyag –és energiapazarlás, mert a legfontosabb szempont a mennyiségi termelés (a nyugati minőségivel szemben) – tervgazdálkodás jellemzője
- Lemaradnak a technikai versenyben:
 - *Űrprogram:*
 - kezdetben a Szovjetunió van előnyben (Gagarin)
 - Ronald Reagan USA elnök hatalmas űrprogramba kezd: első többször fellőhető űrrepülőgép (Columbia); „csillagháborús terv” (világűrbe telepített rakétaelhárító-rendszer)→ezzel a szovjetek már nem tudnak lépést tartani
- Rosszabb az életminőség, mint Nyugaton
- 1973. évi és 1978-79. évi *kőolajválság*: kőolaj-exportáló országok (OPEC) felemelik a kőolaj világpiaci árát
 - Nyugaton nagy spórolás kezdődik
 - Szovjetek nem törődnek vele, saját készleteikből továbbra is olcsón juttatnak a befolyási övezet országainak kőolajat
 - A kőolaj-exportáló országok nagy jövedelemhez jutnak, és olcsó hiteleket adnak

III. Hanyatlás a Szovjetunióban: állandósuló belpolitikai és gazdasági gondok itt is jelentkeznek

1. Pártfőtitkár: 1982: Brezsnyev halála után belpolitikai harcok kezdődnek a pártfőtitkári székért
1982-1984: Jurij Andropov
1984-1985: Konsztantyin Csernyenko
1985-1991: Mihail Gorbacsov
2. Gorbacsov politikája:
 - a. *Glasznosztj (nyilvánosság):* a hibákat nyíltan fel kell tárni
 - b. *Peresztrojka (átalakítás):* gazdaság és társadalom modernizálása
 - c. *Gazdasági fejlődést fel kell pörgetni*

IV. 1980-as évek vége/rendszerváltás: (Egyértelmű a gazdasági válság, amelyben a Szovjetunió nem segít, felerősödnek az ellenzéki mozgalmak)

1. **Lengyelország:** 1980-as évek vége: Lengyelország fizetéseképtelenné válik. Szabad választásokat tartanak, de a kommunisták mandátumainak számát előre rögzítik.
2. **Csehszlovákia:** „bársonyos forradalom” (Havel, Dubcek): reformkommunisták részvételével koalíciós kormány alakul. Párhuzamosan megindulnak a szlovák önállósulási törekvések (1993. jan. 1-től válnak külön)
3. **Magyarország:** Kerekasztal-tárgyalásokon egyeznek meg a szabad választásokról
4. **NDK:** 1989 szeptemberében a magyar határnyitáskor NDK lakosok Magyarországon és Ausztrián keresztül az NSZK-ba mennek. Az állami vezetés szétesik, novemberben leomlik a berlini fal
1990-ben egyesül NDK és NSZK.
5. **Bulgária:** A kommunista vezető, Zsivkov távozik. Az 1990-ben tartott választásokon a reformkommunisták győznek.
6. **Románia:** Ceausescu-házaspárt 1989 karácsonyán kivégzik
7. **Jugoszlávia:** Polgárháború kezdődik, amelyből csak Szlovénia tud kimaradni
 - Feldarabolódik az ország, állandósuló nemzetiségi konfliktusok.
8. **Szovjetunió:**
 - 1991: megszűnik a Varsói Szerződés és a KGST, befejeződik a szovjet csapatok kivonása Magyarországról és Csehszlovákiából
 - 1991. augusztus: szervezett puccskísérlet Moszkvában megghiúsul
Következménye: Szovjetunióban betiltják a kommunista pártot, 1991 végén megszűnik a Szovjetunió
 - Észtország, Lettország és Litvánia függetlenek, míg a többi egykori szovjet tagállam a Független Államok Közösségének része lesz